

KÖNYVEKRŐL

Erno Lehtinen – Jorma Kuusinen: Nevelépszichológia

Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2001

A könyv neveléstudományi szempontból mutatja be a nevelépszichológiát, áttekintve az emberi fejlődést születéstől az öregkorig. A kötet elsősorban neveléssel és oktatással foglalkozó (leendő) szakembereknek íródott, azzal a céllal, hogy fontos szempontokat az azok összefüggéseit vázolja, valamint fontos forrásanyagokhoz irányítsa az olvasót. A szerzők a különböző elméleti irányzatokkal és azok történeti fejlődésével ismertetik meg az olvasót. A kötet nem igyekszik gyakorlati tanácsokkal ellátni az olvasót, részben mert a nevelési-oktatási helyzetek összetettsége miatt a részint laboratóriumi körülményekben szerzett elméleti tudás egyenes alkalmazása nem célszerű. Bár a nevelépszichológia elméletének ismerete nélkülözhetetlen gyakorlati oktatási, nevelési és irányítási helyzetekben, a tudomány nem szolgálhat kész receptekkel. A másik oka annak, hogy a könyv nem kínál konkrét javaslatokat nevelési és oktatási helyzetek megoldására az, hogy a szerzők szerint a neveléstudomány különböző részterületei különféleképpen töltik be a tudomány normatív szerepét. Szerintük a didaktika, nem a nevelépszichológia, feladata a tudományos bizonyítékok összegyűjtése és az azokon alapuló javaslatok megfogalmazása.

A mű vezérvonalát az adja, hogy az összes az emberi elmével, fejlődéssel és viselkedéssel foglalkozó elmélet mindig az adott kor általános gondolkodását tükrözi. A tanulás céljai szintén mindig a kor függvényei és a kor munkaformáihoz kötöttek és a kor technológiájának modelljein alapszanak. Ennek előnye az, hogy a modellek elősegítik az elméleti gondolkodás tagolódását, hátránya viszont, hogy korlátok közé szorítja az elméletet.

A kötet első fejezete az egyéni ember fejlődésével és az én fogalmával kapcsolatos nézeteket tárgyalja. Az, hogy az életfolyamatot nem körként, hanem ívként érzékeljük a szerzők szerint, *Thomas R. Cole*-ra hivatkozva, részben az egyháznak és a vallásnak, részben a polgári életmód kialakulásának tudható be. Az énkép fejlődésének korai kialakulását *Erikson* alapján mutatják be a szerzők, aki az egyén fejlődését nyolc szakaszra osztja, kihangsúlyozva azt, hogy az egyén maga irányítja a folyamatot, korábbi tapasztalatokból okulva, folyamatos javítás lehetőségével élve. A felnőttkori én fejlődését az első, 20–40 évesig terjedő, szakaszban, *Gold* "I'm nobody's baby now" (már nem vagyok senki kisbabája) elmélete alapján tárgyalják, amely szerint ebben az életkorban az ember rádöbben arra, hogy a helyes cselekvésnek több módja létezik. Az a nézet, hogy a 30 éves kor egy fordulópont a kritikai gondolkodásban, *Levinson* kutatásán alapszik. *Gold* szerint ebben a korban találkozik az ember a saját belső énjével és rádöbben, hogy az élet egy kudarcokkal tarkított harc.

A középkori ember tárgyalásánál a szerzők visszautasítják *Vaillant*, *Levinson* és *Gold* által sarkított krízis nézetet, a szerzők szerint kevés ember éli át középkorát krízisként. Az időskort a munkától való nehéz elszakadésként látják az írók.

Lehtinen és *Kuusinen* ezután azt a filozófiai gondolkodást írja le, ami a különböző korokban az alapját képezte a kognitív fejlődés és a tanulás leírásának, az empirisztikus gondolkodástól, a belső folyamatokon, illetve szociális interakción alapuló elméletekig.

A közvetlen élmény által megmunkált elmét és viselkedést tárgyaló fejezetet a szerzők az asszociatív pszichológiával kezdik. Az asszociatív pszichológia, bár nem csak a múltban játszott jelentős szerepet, hanem

most is, hiszen a hipertext és a www is ezen alapszik, nem alkalmas összetett készségek illetve elméleti egységek egymásra épülő tanításra, mivel a tudás nem atomisztikus.

A behaviorizmust a kötet írói *Skinner* alapján írják le, a programozott tanítást és annak a mai – különböző alapfogalmak tanulásából kiinduló – tantervek formájában is megjelenő voltát és kritikáját előtérbe helyezve. Az empirikus tanuláselméletből konnektivizmust és az ideghálózatok modelljeit előremutatóknak, a kognitív pszichológia konstruktív és szociokulturális elméleteibe beilleszthetőnek tartják a szerzők.

A kognitív gondolkodás elterjedését a minőségi tulajdonságok leírásának szükségességével magyarázzák az írók. Bár a kognitív gondolkodásmód már a 70-es években érzékelhető volt Finnországban a gyakorlati tanításban és az elméleti vitákban egyaránt, a kognitív fordulat tárgyalása a kötetben mégis azokkal a tanuláselméletekkel kezdődik, melyek a 80-as évektől váltak általánosan elfogadottá a nevelési szakemberek körében. A kognitív pszichológia többek között azzal járult a tanulás és a fejlődés jobb megértéséhez, hogy sokoldalú fogalomtárat hozott létre az elme belső felépítésének leírásához. E fogalmak magának a tanulásnak és tanulás céljainak megítélését is változtattak: a mennyiség és sebesség központi szemléletet a tanult tudás és fogalmak közti kapcsolatok fontosságát hangsúlyozó szemlélet váltotta fel. A korai kognitív irányzatok vagy empirikus vagy racionális elméleti kereteken belül fejlődtek ki és elégtelennek bizonyultak a változás — különösen az újszerű gondolkodás fejlődésnek — megértéséhez. A szerzők röviden áttekintik a Baldwin-féle az én és a többi ember viszonyának a szerepet kihangsúlyozó szemléletét, a *Piaget* és *Vigotszkij* elméleteinek viszonylag részletes tárgyalásának háttérként.

A *helyzetspecifikus kogníció és a tanulás kiemelése* című fejezet kiindulópontja az általánosítási képesség mint a hagyományos iskolai tanítás központi alapfeltétele. Mind általános, legkülönbözőbb helyzetekre átvihető információ és készségek tanításáról, mind olyan konkrét témák tárgyalásáról, melyekről feltételeztek, hogy később transzferálhatók más hasonló témakörökre. Ebből a feltételezésből következik, hogy az iskolai tanulás célja minél nagyobb ismerethalmaz minél rövidebb időn belül történő elsajátítása, hisz az ismeretek környezettől függetlenül jelennek meg.

A kognitivisták és konstruktivisták elméletek, melyek a tanulást belső reprezentációk és ismereti skémák felépüléseként ábrázolják, magukba foglalják azt, hogy minden tanuláshoz általánosítás kapcsolódik. Sok esetben világos, hogy tudást nem lehet a környezettől függetlenül megtanulni és transzferálni, és hogy az iskolai tanulás átvitele más élethelyzetekben célszerűtlen magatartáshoz vezet. Sok esetben viszont, mint például matematikai készségeknél, az általánosítás a tanulás elengedhetetlen feltétele. Greeno et al transzfer analízisének tárgyalása után a szerzők kiemelik azon veszélyeket, melyekkel a helyzetspecifikus kognícióra alapuló központi tanítás járhat. A tanítást külön intézményként kezelő társadalmaknál a tudományos-technikai fejlődés üteme többszöröse a cselekvésrendszerű mester-tanuló modelleket követő társadalmakénál. Azon feladatok köre, melyeknél nélkülözhető az absztrakt gondolkodás egyre szűkül és a helyzetspecifikus tanítás-tanulás alkalmatlan az új, még kialakulatlan helyzetek kezelésére. A helyzetspecifikus kogníció csak akkor alkalmazható az oktatásban, ha a közösség tudományos műhelyként fogalmazódik meg.

A szerzők a különböző tanuláselméletek tárgyalása után a tanulás kutatásának néhány olyan részterületével foglalkoznak, melyek az utóbbi években gyorsan fejlődtek és nagy gyakorlati hatással voltak a nevelés, tanítás és tanulás környezetének alakulására. Ezen kutatási területekre jellemző annak figyelembevétele, hogy a tanulás sokrétűségének megértéséhez számos különböző elmélet párhuzamos alkalmazása szükséges, még akkor is, ha ezek egymással ellentétes feltételezéseken alapszanak.

A metakogníció és a tanulás stratégiáiról szóló fejezett bevezető része *Dewey* problémamegoldást leíró elméletének összefoglalásával kezdődik és *Piaget* formális operációin át *Flaveltől* származó meta- előtagú gondolkodás tárgyalásával folytatódik. A szerzők bemutatják a finn metakogníciókutatás néhány eredményét, melyek a tanulás stratégiáinak taníthatóságát problémamegoldó folyamatok és szövegértés tanulmányozásával vizsgálták. Ebben a fejezetben központi szerepet kapnak *Ann Brown* visszaható tanítás (reciprocal teaching), *Michael Presley* transzakciós stratégiák tanítása, valamint a svéd fenomenalisták.

A kötet írói a fogalmi változás kutatását a konstruktivisták gondolkodás egyik legfontosabb konkrét kutatási irányzatának tekintik. E terület fejlődését viszonylag részletesen követik a szerzők a 80-as évektől napjainkig.

Könyvekről

A közösségi tanulás elmélete abban különbözik a korábbi, szintén az együttműködés fontosságát kihangsúlyozó elméletektől, hogy itt a szociális közösség mélyebben hat az egész tanulási folyamatot és a tudás felépülését irányító tényezőként. Ezt a közösségi tanuláselméletet igyekeztek beilleszteni a gyakorlati tanításba az egyszerű pedagógiai megközelítés eszközeivel, beleértve az informatika közösségi gondolkodást elősegítő eszközeit.

Az utóbbi években megjelent a tanulással és tanítással foglalkozó könyvek szinte kivétel nélkül foglalkoznak a szakértelem témakörével. A szakértelem fogalma jelentősen változott, a korábbi szakembert felváltotta a bizonyos dolgok tanulásához és megértéséhez bizonyos módszerekkel forduló ember képe. A szakértő kutatás arra a felismerésre vezetett, hogy a szakértelem nem csak egyéni, hanem közösségi tulajdonság is. Sőt, megkérdőjelezhető, hogy egyáltalán létezik-e abszolút értelemben egyéni tanulás, hisz az egyén a tanulás által mindig valamilyen közösségi cselekvéshez és tudáskultúrához kötődik.

Az intelligencia vizsgálatáról szóló fejezet az intelligencia kvantitatív mérésének áttekintésével kezdődik, és a hierarchikus és a nem hierarchikus intelligenciaelméletek összevetése után *Robert Sternberg* kognitív triarchikus intelligenciaelméletét valamint *Mike Anderson* féle intelligenciaelmélet-szintézist tárgyalja. A fejezet befejező része az életkor és az intelligencia kapcsolatával foglalkozik, különös tekintettel a problémamegoldó készségre, az emóciókra és az önszabályozásra.

A motivációt tárgyaló fejezetben a szerzők áttekintik a motivációelméleteket, melyek, bár néha kevésbé segítik a tulajdonképpeni cselekvés, tanulás, illetve teljesítés megértését, alkalmasak a személyiség, az énképzet, a tanulás és az intelligenciaelméletek összefoglalására. E fejezet a behaviorista megerősítés-elméletet, a teljesítményelvárás-elméletet, az attribúció-elméletet, az én-hatékonyságra alapuló elméleteket, a flow-élményt, a szociális környezet hatását, az orientációs szakaszokat a tanulásban, valamint az akarat és a cselekvés motivációs és emocionális kontrolját tekinti át.

A kötet befejező fejezete a Finnországi nevelépszichológiával foglalkozik, a neveléstudomány szempontjából áttekintve a nevelépszichológiai orientációjú követő kutatásokat, az iskolai teljesítmények kutatását, a tanárképzés és a tanulás finnországi kutatását a hatvanas évektől napjainkig.

A *Nevelépszichológia* alapos összefoglalást nyújt nevelépszichológiai tanulmányait kezdő egyetemistáknak, illetve bárkinek, akit a témakör érdekel. Az olvasó a bibliográfia segítségével könnyen mélyítheti a tudását az öt érdeklő részterületekkel foglalkozó részterületeken. A könyv mindenekelőtt a sokszempontú kérdések feltevésének és a sokrétű megközelítésmódok fontosságára hívja fel az olvasó figyelmét, kritikus gondolkodást hangsúlyozva az egyszerű válaszkérésessel szemben.

Haavisto Kirsi